

İLK TÜRKÇE (OSMANLICA) - JAPONCA DİLBİLGİSİ KİTABI VE SÖZLÜĞÜ ÜZERİNE NOTLAR

A.Merthan DÜNDAR*

ÖZ: 1890'da meydana gelen Ertuğrul Faciası'ndan sonra hayatta kalan Türk denizcileri, Hiei ve Kongo adlı iki Japon savaş gemisiyle Türkiye'ye getirilmişlerdir. Onlarla beraber Jiji Shinpo gazetesinde çalışan Noda Shōtarō'da İstanbul'a gelmiştir. Noda, kazazedeler için Japonya'da toplanmış olan yardım paralarını Türkiye'ye getirmiştir. Sultan II. Abdülhamit'in talebi ile Noda, Türkçe öğrenmeye başlamış ve Türk subaylarına da Japonca öğretmeye başlamıştır. Harp Okulu'nda 1891-1893 yılları arasında iki yıl devam eden Japonca dersleri sonunda 7 Türk subayı Japonca öğrenmiştir.

Şimdiye kadar, Türkiye'de yayımlanan ilk Japonca hakkındaki kitap olarak Anesti ve İsakcalızade Ali Rıza tarafından 1908'de hazırlanan *Japon Elifbası* adlı 12 sayfalık kitapçık gösteriliyordu. Biz, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda yaptığımız araştırmada Mülazm-ı Sâni Mustafa Asım Efendi tarafından 1893 yılında yazılmış bir sözlük bulduk. Japonca hakkında bilgiler de içeren bu sözlük, yazarı tarafından dönemin Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit'e ithaf edilmiştir.

Sözlükte girişteki ithaf ve açıklama sayfaları hariç 348 sayfadan oluşmaktadır. Yaklaşık 4.002 kelimenin anlamı Fransızca, Japonca ve Türkçe olarak verilmiş olup 3 ayrı dilde 95 alt başlık halinde 12.006 kelime sözlükte yer almaktadır. Alt başlıklar, Osmanlı İmparatorluk saray unvanları, rütbeler, renkler, eşyalar, sıfatlar, uzuvlar gibi çok gibi farklı konuları içermektedir.

Bu sözlük, matbaada basılarak çoğaltılmamış olup Mustafa Asım Efendi'nin hazırladığı şekilde tek nüsha olarak günümüze kadar bulunmayı beklemiştir.

Anahtar Sözcükler: İlk Japonca-Türkçe Sözlük, Türk-Japon İlişkileri, Noda Shōtarō, Mustafa Asım Efendi, Türk Sözlükçülüğü.

* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Japon Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, merthandundar@gmail.com, Gönderim Tarihi: 20.12.2017, Kabul Tarihi: 25.12.2017

On The First Turkish (Ottoman) - Japanese Grammer Book and Dictionary

ABSTRACT: After the Ertugrul Frigate disaster which occurred on September 16th, 1890, surviving Turkish mariners were transferred to Turkey by two Japanese battleships named Hiei and Kongo. Noda Shōtarō who worked for Jiji Shinpo newspaper came to Istanbul with them. Noda also brought the charity money gathered for survivors in Japan. He started to learn Turkish and teach Japanese to Turkish officers with the demand of Sultan Abdulhamit II. Seven Turkish officers learned Japanese at the end of two years of training, between 1891 and 1893 in the War Academy.

Thus far, the first book published in Turkey about Japanese language has been considered as Anesti's and İsakcalızade Ali Rıza's "Japon Elifbası" (Japanese Alphabet) written in 1908 which is a 12-page booklet. Upon our research at Istanbul Greater City Municipality, Atatürk Library we found a dictionary written by Lieutenant Mustafa Asım Effendi in 1893. This dictionary which consists of information about Japanese language, was dedicated to Sultan Abdulhamit II by its author.

This dictionary, without its dedication on the introduction and explanatory pages, has 348 pages. The dictionary consists of 12.006 words which are classified under 95 subtitles in 3 languages; meanings of approximately 4.002 words are given in French, Japanese and Turkish. These subtitles include Ottoman royal titles, ranks, colors, commodity, adjectives, body parts etc.

This dictionary was neither published nor duplicated; it has existed as an original single copy, written by Mustafa Asım Effendi until today.

Keywords: First Japanese-Turkish Dictionary, Turkish-Japanese Relations, Noda Shōtarō, Mustafa Asım Effendi, Turkish Lexicography.

Giriş

Türk-Japon ilişkileri tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri şüphesiz 16 Eylül 1890'da meydana gelen Ertuğrul Faciasıdır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Japon heyetlerinin Amerika ve Avrupa'ya gidiş ya da dönüş yolunda Türk topraklarını ziyaret etmeleriyle başlayan ilişkiler, özellikle

Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit döneminde artarak devam etmiştir. Temasların en üst düzeye çıktığı zamanda meydana gelen Ertuğrul Faciası'nı takip eden süreçte, iki ülke basının da facia ile ilgili sürekli haber yapmaları, tarafların devlet ricallerinin dışında halklarının da birbirleri hakkında ilgi ve bilgi sahibi olmasını sağlamıştır. Bu dönem, aslında ayakta kalmaya çalışan büyük bir dünya imparatorluğu; Osmanlı Devleti ile dünyaya açılmaya çalışan ve bir nevi yarı müstemleke durumundaki Japonya'nın birbirilerini yakından tanımaya çalıştıkları dönemdir. Şimdiki bilgilere göre Osmanlı topraklarında Japonya hakkında yayımlanmış ilk kitap, Mehmet Zeki tarafından yazılmış olan *Japonya'nın Mâzisi, Hâli, İstikbâli* adlı kitaptır.¹ Literatürde, Japon dili ve alfabesi hakkındaki ilk yayın olarak ise Anesti ve İsakcalızade Ali Rıza tarafından hazırlanan *Japon Elifbası* adlı 12 sayfalık kitapçık gösterilmektedir.² Ancak, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda K. 751 kaydıyla yer alan ve bizim 2017 yılında keşfettiğimiz yazma formundaki bir Lügât, Japonca konusunda Türkiye'de yapılmış en eski ve kapsamlı çalışmanın, 1893 yılında *Mustafa Asım Efendi* tarafından İstanbul'da yapılmış olduğunu ortaya koymuştur. Bu kısa makalede amaç, ortaya çıkardığımız bu sözlük hakkındaki tespitlerimizi özet halinde ilim dünyasına arz edip araştırmacıların dikkatine sunmaktır. Bunu yaparken ilk olarak XIX. yüzyılın son yıllarında

¹ Mehmet Zeki, *Japonya'nın Mâzisi, Hâli, İstikbâli*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1308 (1891). Arap harfli Türk matbuatındaki Japonya konulu kitaplar için bkz., A. Merthan Dünder, "Japan in the Turkish Press: An Essay on Books Written about Japan in Ottoman Script during the 19th and 20th Centuries", *Asian Research Trends New Series*, No 7, The Toyo Bunko, Tokyo 2012, s. 55-73.

² Anesti ve İsakcalızade Ali Rıza, *Japon Elifbası*, Zaman Kütüphanesi Sahibi Misak, Dersaadet, 1324 (1908). *Nobuo Misawa, Gökür Akçadağ*, "The Beginning of the Japanese Language Education in the Ottoman Empire", *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, Cilt 41, Sayı 41, İSAM, İstanbul 2013, s. 253-278.

Türkiye'deki Japonca eğitiminin tarihi arka planı hakkında bilgi verilecek, ardından sözlükle ilgili veriler aktarılacaktır³.

Türkiye'deki Japonca Öğretiminin Tarihi Arka Planı:

Ertuğrul Faciası'nın ardından hayatta kalmış olan altmış dokuz kazazede, Ocak 1891'de *Hihei ve Kongo* adlı iki Japon Savaş gemisi ile İstanbul'a getirilmişlerdir. Japonya'da yayımlanmakta olan *Jiji Shinpo* gazetesinin muhabirlerinden Noda Shōtarō (1882-1904) da çalıştığı gazetenin düzenlediği kampanya sonucunda toplanan yardım paralarını Türkiye'ye götürmek üzere onlarla beraber yola çıkmış, bu seyahat sırasında Türk yoldaşlarından Türkçe ile ilgili ilk bilgileri öğrenmeye başlamıştır.⁴ İstanbul'a gelip yardım paralarını teslim ettikten sonra Padişah II. Abdülhamit'in de teveccühünü kazanmış ve onun ricası ile Türkçe öğrenmek üzere İstanbul'da kalmıştır. Türkçe öğrenmeye başlayan Noda, Padişah'ın isteği üzerine yedi Türk subayına da Japonca öğretmeye başlamıştır. Dönemin Harp Akademisi'nde ders veren Noda'nın Aralık 1892'de Türkiye'den ayrılmasıyla,

³ Bu çalışmamızda bize uzmanlıklarıyla katkı sağlayan Prof. Dr. Nur Melek Demir'e ve Prof. Dr. Bekir Koç'a teşekkürü borç biliriz.

⁴ Noda Shōtarō'nun hayatı ve faaliyetleri ile ilgili olarak Misawa Nobuo'nun çalışmaları öne çıkmaktadır. Konuyla ilgili olarak bkz, Nobuo Misawa, Göknur Akçadağ, "The beginning of the Japanese language education in the Ottoman Empire", *Osmanlı Araştırmaları*, No. 41, İSAM, İstanbul 2013, s. 253-278, Nobuo Misawa, "The first Japanese who resided in the Ottoman Empire: the young journalist NODA and the student merchant YAMADA", *地中海論集 /Mediterranean World*, 一橋大学地中海研究会, (21) 2012, pp. 51 - 69, Nobuo Misawa, Göknur Akçadağ, "The First Japanese Muslim, Shōtarō NODA (1868-1904)," *Annals of Japan Association of Middle East Studies*, 23-1, Tokyo 2007, pp. 85-109, Misawa Nobuo, 1890 ~ 93 年における『時事新報』に掲載されたオスマン朝関連記事, 東洋大学社会学部紀要第 41-2 号, Tokyo 2003, pp. 109-146, Nobuo Misawa, Göknur Akçadağ, "The first Japanese Language education in the Ottoman Empire (1891-92) : Shōtarō NODA's lectures in the Ottoman Military School", *東洋大学社会学部紀要*, 46, (1), Tokyo 2008, pp. 219-248 ve A. Merthan Dündar, "Muhayyel Tarihe İtiraz: Ertuğrul Faciası, Yamada Torajiro ve Abdülhalim Noda Shōtarō Üzerine", Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2015, s. 362- 372.

Yamada Torajiro'nun (1882-1957) ⁵, onun yerine kısa bir süre Japonca öğretmenliği yaptığı anlaşılıyorsa da sonuç olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda Japonca öğretimi yaklaşık iki yıl kadar sürmüştür.

Noda, İstanbul'da kaldığı süre içinde Müslüman da olmuş ve Abdülhalim adını almıştır. Bu bağlamda, Abdülhalim Noda Shōtarō'nun ilk Türkçe öğrenen, ilk Müslüman olan (Japonya'ya döndükten sonra eski dinine döndüğünü düşünmek mümkündür) ve Türkiye'de ilk defa Japonca öğreten Japon olduğunun altını çizmek gerekir. Japonya'da *Toruko Daijin* (Türkiye Bakanı) olarak nam salmış olan Noda'nın Japonya'ya döndükten sonraki hayatının detaylarını bu aşamada yeterince bilmiyorsak da Tokyo'lu bir buz tüccarından hakkında kötü haber yapacağı şantajıyla 700 Yen aldığı iddiasıyla tutuklanarak bu suçtan ötürü hapse girdiği malumumuzdur.⁶ Noda üzerine çok sayıda çalışması olan Prof. Dr. Misawa Nobuo ile yaptığımız bir sohbette, Noda'nın Sultan II. Abdülhamid ile olan tanışıklığını ülkesinde nakde çevirmeye çalıştığını söylediğini hatırlıyoruz. Noda, Türk-Japon ilişkileri tarihindeki yeri sebebiyle son dönemin en önemli Japon Tarih Romanı yazarı, Son Samuray adlı eserle dünyaca da tanınmış olan Shiba

⁵ Yamada Torajiro ve faaliyetleri için bkz. Selçuk Esenbel, *Japon Modernleşmesi ve Osmanlı: Japonya'nın Türk Dünyası ve İslam Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, A. Merthan Dündar- Misawa Nobuo, "イスタンブールの中村商店をめぐる人間関係の事例研究:徳富蘇峰に宛てられた山田寅次郎の書簡を中心に", *The Bulletin of Faculty of Sociology, Toyo University* Vol. 46. No.2, Tokyo 2009, pp. 181-220. Bu noktada belirtmek gerekirse, Yamada'nın Atatürk'e Japonca öğrettiği doğru değildir. Konuyla ilgili olarak bkz, A. Merthan Dündar, "Mustafa Kemal Atatürk ve Japonya", *Ertuğrul'un İzinde Deniz Kuvvetleri ve Diploması Sempozyumu16 -17 Eylül 2015 İstanbul Kitabı*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayinevi İstanbul 2016, s. 52-59.

⁶ Japan Weekly Mail, 37. Cilt, 1902, s. 446, 587.

(<https://books.google.com.tr/books?id=rhVDAQAAIAAJ&q=Noda+Shotaro&dq=Noda+Shotaro&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwi8vcb7ivrYAhVFWsAKHe goDg84ChDoAQhTMAY> Son Erişim Tarihi: 23. 01. 2018)

Dündar, İlk Türkçe- Japonca Dilbilgisi Kitabı ve Sözlüğü Üzerine Notlar

Ryōtarō'nun *Saka no Ue no Kumo* (坂の上の雲) adlı romanının Türklerle ilgili kısmında karşımıza çıkmaktadır.⁷

İlk Türkçe-Japonca Sözlük

Noda'nın Japonca öğrettiği Türk subaylarında hâlihazırda isimleri malum olanlar Mülazımı Evvel (Üsteğmen) Recep Efendi, Mülazımı Sâni (Teğmen) Ali Efendi, Mülazımı Sâni (Mustafa) Asım Efendi ve Mülazımı Sâni Sabri Efendi olarak bilinmektedir. Bunlar arasından Mustafa Asım Efendi ve Recep Efendiler öne çıkmaktadır. Recep Efendi'nin Japonca olarak kaleme aldığı mektuplar daha önce Misawa Nobuo tarafından yayımlanmıştı.⁸ Bu subayın Japonca'yı, mektup yazacak kadar öğrendiğini, Japonca karakterleri oldukça muntazam bir şekilde kullanmış olduğunu söylemek mümkündür. Mustafa Asım Efendi ise büyük bir hizmet yaparak Fransızca, Japonca ve Türkçe olarak üç dilli bir sözlük hazırlamıştır. Sözlüğün ilk sayfasında Türkçe, Japonca ve Fransızca olarak sözlüğün adı yazılmış daha sonra Türkçe olarak yazar hakkında kısa bir bilgi verilmiştir: *Macmua-ı Lügât, Türkçe, Japonca, Fransızca Kanji. Muharriri Mekteb-i Harbiye-i Şahanede, Ba-iradei Seniyye Japon Lisanı Tahsiline Memur Piyade Mülazım-ı Sânilerinden Mustafa Asım Kulları1308-1310*. Bu tanıtımın ardından gelen sayfada Padişah II. Abdülhamit'e ithaf yazısı bulunmaktadır. Takip eden iki sayfada ise Mustafa Asım Efendi, kısa iki şiirle nasıl Japonca öğrendiğini anlatmıştır. Sonraki iki sayfa yine Padişah'a övgü ve ithaf sayfalarından oluşmuştur. İthaf kısmında, Mustafa Asım Efendi kısaca devletin askerî okullarında eskiden beri okutulmakta olan Almanca, Fransızca ve Rusça lisanlarının dışında Japoncanın da öğretilmesinin Padişah'ın emriyle

⁷ İngilizce versiyonu için bkz, Shiba Ryōtarō, *Clouds above the Hill: A Historical Novel of the Russo-Japanese War*, Editor: Birnbaum, Phyllis, Routledge, 2013, s. 174.

⁸ Bkz. 3 numaralı dipnot.

başladığını belirtiyor. Japonca derslerinin 1890'da ilk olarak Mekteb-i Harbiye-i Şahanede (Harp Okulu) birkaç kişiyle başladığını ve kendisinin de bu meraklılardan biri olarak küçük bir lügât hazırlamaya karar verdiğini anlatmıştır. Beş ve altı numaralı sayfalarda Japon dilinin kökeniyle ilgili olarak bilgi verilerek Japonların Çin ve Siyamlılarla beraber Moğol ırkından olduklarını, Çinlilerle çok karıştıklarını, kanjileri 1500 yıl önce Çin'den okunuşlarıyla beraber aldıklarını yazmıştır. Takip eden iki sayfada da yine Japonlar, Japonca ve Japoncanın grameri hakkında bilgiler vardır. Takip eden 7 sayfada ise Japon fırça yazısıyla bu sözlüğü neden hazırladığını anlatmış ve yine fırça yazısıyla hiragana ve katana listeleri verilmiştir.⁹

Anlaşıldığı kadarıyla, Mustafa Asım Efendi'nin 1893'de tamamlamış olduğu yazma formunda sözlük, saraya sunulmuş ve yayımlanması için izin istemiştir. Başbakanlık Osmanlı arşivinde bulduğumuz belgeye göre Sultan II. Abdülhamit'in onayı 14 Haziran 1906'da gerçekleşmiş ve sözlüğün basılması kaleme alındıktan 13 yıl sonra karara bağlanmıştır.¹⁰ Ancak, sözlük muhtemelen hiç basılmamış olup tek yazma nüshası da İstanbul Atatürk Kitaplığındadır. Girişteki ithaf ve açıklama sayfaları hariç 348 sayfa olan sözlükte 4.002 kelimenin anlamı Fransızca, Japonca ve Türkçe olarak verilmiştir. 95 alt başlık halinde 3 ayrı dilde 12.006 kelime sözlükte yer almıştır. Alt başlıklar, Osmanlı İmparatorluk saray unvanları, rütbelere, renkler, eşyalar, sıfatlar, uzuvlar gibi çok gibi farklı konuları içermektedir. Japonca kelimelerin yazılımlarında hatalar vardır. Bunların bir kısmı daha sonra muhtemelen bir Japon tarafından düzeltilmiş olup biz müdahaleleri yapan kişinin Yamada

⁹ Örnek sayfalar için Ekler kısmına bakınız.

¹⁰ B.O.A MF. MKT.935,56. Tarih 24.04.1324. Mekteb-i Funun-i Harbiye Muallim Muavini Mustafa Asım Efendi tarafından telif edilen Türkçe, Fransızca ve Japonca elifba risalesinin tabına ruhsat verildiği.

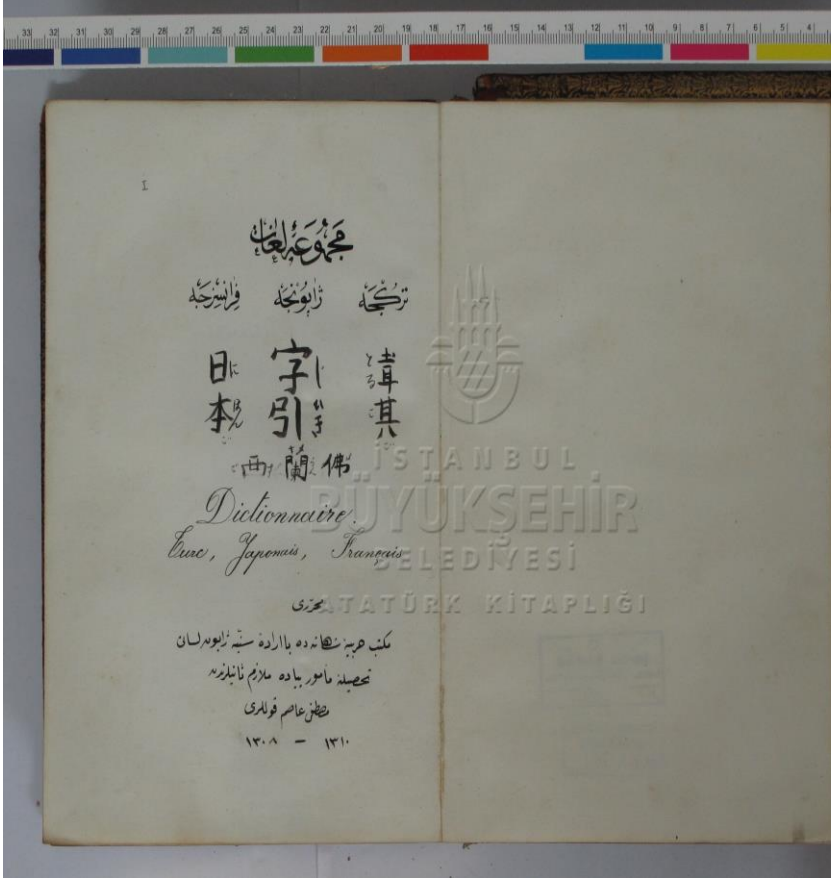
Torajiro olduğunu düşünüyoruz. Sözlüğü gösterdiğimiz Fransız Dili ve Edebiyatı uzmanı Prof. Dr. Nur Melek Demir, Fransızca kelimelerin yazımında da hatalar olduğunu tespit etmiştir. Fransızca ve Osmanlıca kısımlar ilk bakışta matbu yazı sanılacak kadar muntazam olmakla beraber Japonca kısımlar oldukça acemice kaleme alınmıştır.

Sonuç

Mustafa Asım Efendi'nin kaleme aldığı bu sözlük Türkiye'de yazılmış olan ilk telif Japonca sözlüktür. Sözlüğün üç dilde hazırlanmış olması değerini artırmaktadır. Yurtiçi ve yurtdışında yaptığımız katalog taramalarında eldeki kayıttan dışında herhangi başka bir kayıta rastlamamız sadece tek yazma nüsha olduğunu söylememizi mümkün kılmaktadır. Bu kısa makale ile ilim dünyasına duyurmaya ve takdim etmeye çalıştığımız bu *lügât* şüphesiz daha detaylı araştırmalara konu olmayı hak etmektedir.

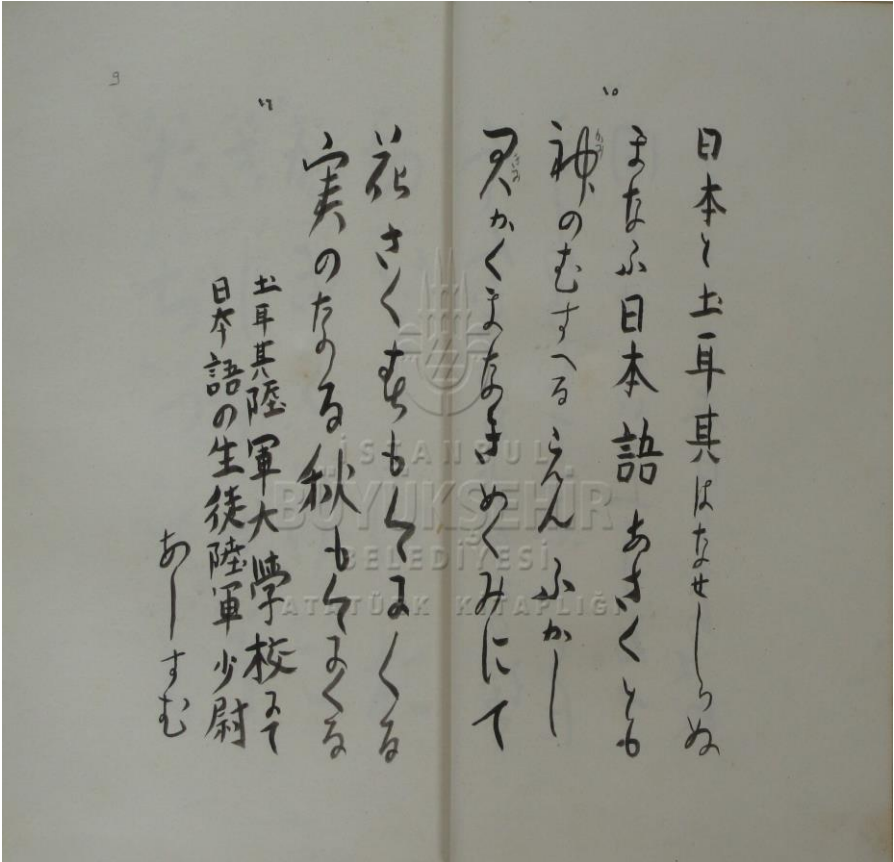
EKLER

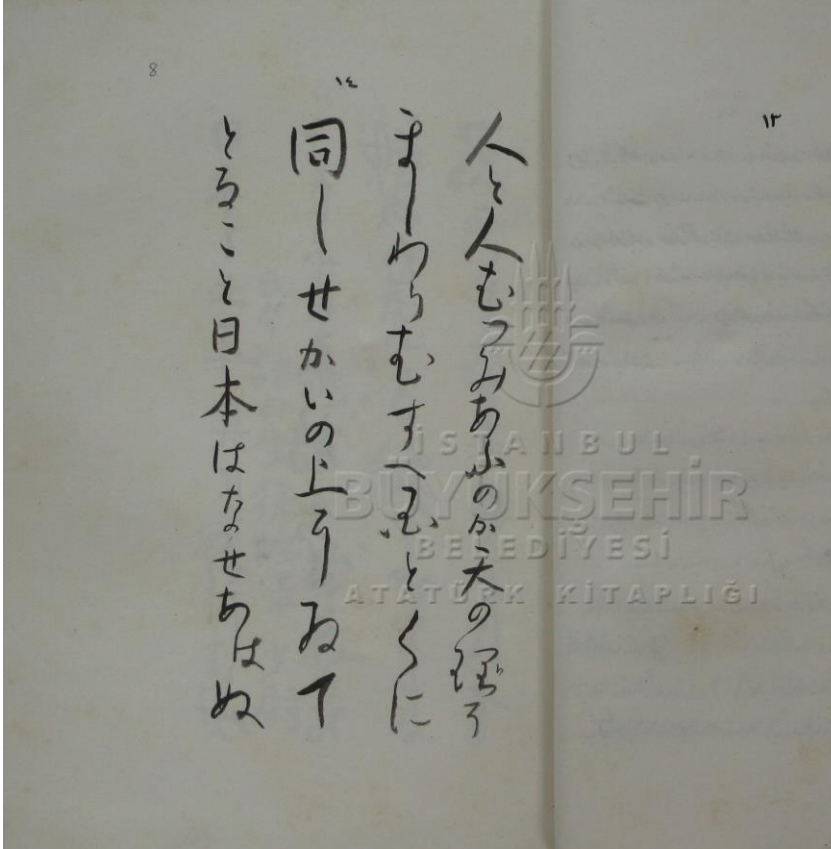

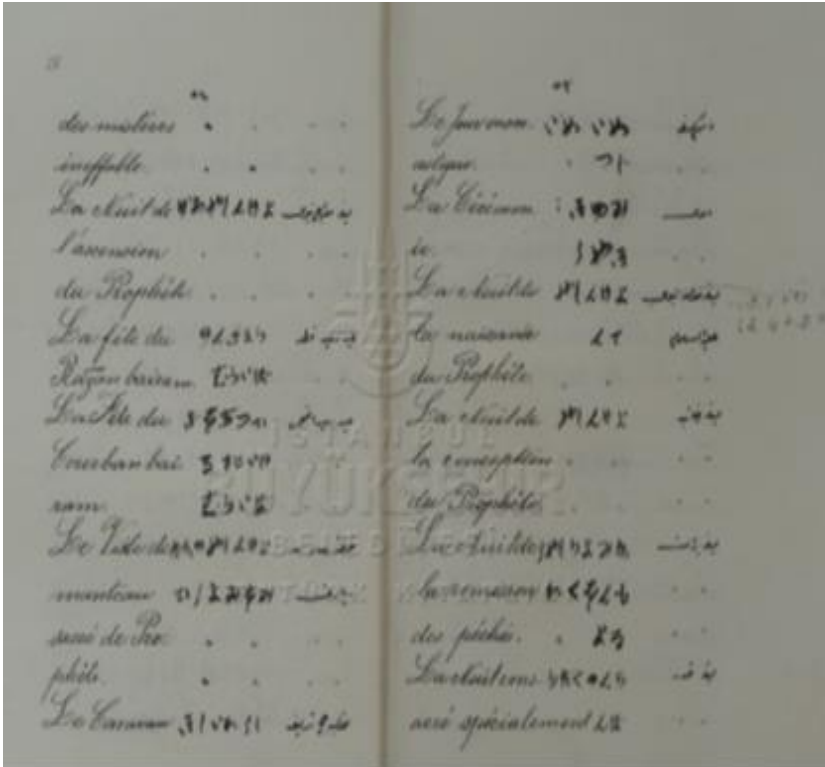
Dünder, İlk Türkçe- Japonca Dilbilgisi Kitabı ve Sözlüğü Üzerine Notlar

Dünder, İlk Türkçe- Japonca Dilbilgisi Kitabı ve Sözlüğü Üzerine Notlar

Dünder, İlk Türkçe- Japonca Dilbilgisi Kitabı ve Sözlüğü Üzerine Notlar

